

Són diverses les motivacions que han generat significants entorn del concepte ‘calor sufocant que se sent en un ambient calent, humit i encalmat’.

La idea de ‘sufocament, opressió’ és present en dos dels mots amb més difusió: *xafogor*, que ocupa pràcticament tot el Principat, i *basca*, estès pel val., el tort. i el bal. *Basca* deriva del cèltic *WASCA* ‘opressió’, atestat des del s. XIII, i *xafogor* és un postverbal de *\*eixafogar*, documentat sota la var. *eixufogar* en Eiximenis, procedent del llat. *EX-OFFOCARE* ‘escanyar, sufocar’, der. de *FAUCES* ‘gola’, amb una primera forma, *eixafogor*, que podria procedir d’un llat. *EX-OFFOCATIONE* el resultat del qual seria *eixafogó* i, per tant, amb una -r afegida (com la de *tardo(r)* < llat. *TARDATIONE*); són testimonis d’aquest estadi les var. *eixofegó* 107 i *enxofegaó* 88, aquesta amb canvi de prefix. En són var. *eixafegó*, *xafegó*, *xefogó* i *xofegó*, amb dissimilació; *xafigó*, amb tancament [e] > [i]; *xofogó*, *eixofogó*, var. dissimilades; *sofogó* 101 és el resultat d’un encreuament de *xofogó* amb *sofocar* (veg. *sofocat* 85) i ha donat els der. *sofogància* 89 i, amb epèntesi de ròtica, *sofragància* 93. *Afatxós*, del sintagma *temps afatxós* 105, ha de ser una metàtesi de *\*atxafagós*, convertit en *\*afatxagós* i, amb reducció sil·làbica, en *afatxós*. Encara a partir de la idea de ‘sufocació’ trobem (a) *cubada* 72, de verbal de *acubar*, der. de *cup* (com *acabar* ho és de *cap*), des de ‘sufocar-se en un cup per les seves emanacions’; *angoixa*, del llat. eclesiàstic *ANGUSTIA* ‘estretor, angoixa’, der. de *ANGUSTUS* ‘estret’, i *congoixa* 16, 22, 34, 55, 61, *gongoixa* 67, del llat. *CONGUSTIA*, avui d’ús literari; el cultisme *asfíxia* 107, pres del gr. *ASPHYXIA* ‘detenció del pols’ i documentat en Labèrnia (1839); *agonia*, del cast. *agonía*, pres del baix llat. *AGONIA* (← gr. *AGONIA* ‘lluïta, angoixa’); i *agóbio* 87, del cast. *agobio*, on és de verbal de *agobiar*, der. de *\*GUBBUS*, var. de *GIBBUS* ‘gep’ (‘carregat d’espatlles’ → ‘ajupir-se’ → ‘angoixar-se’).

El ‘vapor exhalat’ és a la base de l’onomatopeia *baf* (s. XIV) i el seu der. *bafada* 183, així com de *buor* 146 < *\*buvor* < *bavor* < *vabor* < llat. *VAPORE* ‘vapor d’un cos en fermentació o ebullició’ (*DCVB*). *Estuba* 18 (der. *estubor* 126), inicialment ‘bany de vapor’, és de verbal de *\*EXTUPARE*, adaptació del gr. *EKTYPHEIN* ‘convertir en fum; atiar el foc’, der. de *TYPHOS* ‘vapor’. La ‘boirina’ és la gènesi de *calitja* 65, 80, 82 (var. *calija* 130, 151; *calitxa* 40, 118), del llat. *CALIGINE* ‘tenebres; boira’, i de *calina* 162, 168, 183, 188, probablement arribat des del cast. “neblina ligera”. El ‘temps tranquil, encalmat’ és l’origen de *calma* 69, 94, 95, 111, 115 (convivint amb *cauma* 111), procedent del llat. *CALMA* ‘tranquil·litat’ (< gr. *KAUMA* ‘cremada; calor’), dit de les calmes marines de la canícula, amb els der. *calmàs*, pres de l’oc. *caumàs*; *calmutx* 93, *calmutxa* 94, amb el suf. pejoratiu *-utx* (< llat. *-UCEU*); *temps calmós* 89; *hora quieta* 100. També *somorda* 125 i la var. dissimilada *samorda* 131, femení de *somort* ‘silenciós’.

Un vent calent del sud, el botorn, també ha esdevingut sinònim de ‘xafogor’ però sota la forma *botxorn* 134, 136, 142, *botxorno*, manlleu al cast. *bochorno*, que deriva del llat. *VOLTURNU* ‘vent, vent del sud’, der. de *VOLTUR*, muntanya de Campània, i que en cat. presenta les var. *botjorno* 190, *botjorn* 188, per sonorització ultracorrecta, i el der. metatètic [dia] *bornotxós* 166. Responen a la idea general de ‘escalfor’ el genèric *calor* 154, l’intensiu *calorota* 78 i la referència al caràcter agafallós de la calor: *temps enganxat* 105, *calor pegalosa* 108, *calor apegalosa* 180, 183. *Xamosquina* 132 és préstec del cast. *chamusquina* ‘socarrim’, on prové del portuguès (< *chama* ‘flama’). Són d’origen obscur *xana* 66 i *patxigosa* 85.

L’únic mot normatiu és *xafogor*, des del *DG<sub>I</sub>*, 1932. Des de l’exili de Prada, Fabra va recomanar la introducció de *calmàs* a la 2a ed. del *DG* de 1954, però no va ser atès (Veny, 2001 a: 156-157).